

21.3.2024

Demokratian tila Suomessa: lasten ja nuorten osallisuus

Liisa Männistö

Erityisasiantuntija, Demokratia ja vaalit -yksikkö

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Tilannekuva: Suomalaisen demokratian haasteita

Suomi pärjää hyvin kansainvälisissä demokratiavertailuissa, mutta suomalaisen demokratian haasteita ovat mm.:

- osallistumisen eriarvoistuminen ja kasautuminen
- äänestysaktiivisuuden eriytyminen esimerkiksi sosioekonomisen aseman, kielen ja sukupuolen mukaan
- eri väestöryhmien välisten erojen kasvaminen koetussa luottamuksessa
- kyberuhkien, disinformaation ja informaatiovaikuttamisen riskin kasvaminen
- poliittisen vastakkainasettelun vahvistuminen ja keskustelukulttuurin kärjistyminen
- virkamiehiin, päättäjiin, toimittajiin, tutkijoihin ja esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoihin kohdistuva järjestelmällinen häirinnän lisääntyminen
- kansalaisyhteiskunnan taloudellisten toimintamahdollisuuksien heikkeneminen
- koulujen ja oppilaitosten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen eriytyminen

Tilannekuva: Lasten ja nuorten osallisuus

- Osallisuudella viitataan mahdollisuuksiin osallistua ja vaikuttaa päätöksentekoprosesseihin sekä kuulluksi tulemisen kokemukseen.
- Suomessa lainsäädäntö ja osallistumisen rakenteet ovat pääosin kunnossa ja turvaavat (muodollisesti) lasten ja nuorten oikeuden osallistua ja tulla kuulluiksi
- Haasteita mm: aikuisten asenteet, muodolliset/edustukselliset rakenteet, nuoremmille lapsille/nuorille sopivien osallistumisen kanavien sekä valtakunnallisten osallistumisen tapojen puute, aikuisjohtoisuus, yhdenvertaisuus...
- Kouluterveyskysely: Peruskoulun oppilaiden kokemus osallisuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuuksista on heikentynyt; erot tyttöjen ja poikien välillä suuret ja kasvavat iän myötä

Osallistumisen rakenteet kunnossa, mutta nuorten ääni ei kuulu päätöksenteossa.

”Kuullaan, mutta ei kuunnella”

Sisäinen kansalaispätevyys ja äänestysaktiivisuus

- Sisäinen kansalaispätevyys eriytyy (mm. sukupuoli, äidinkieli, perheen koettu taloudellinen tilanne sekä vanhempien koulutustaso)
- Hyvin toimeentulevat ja korkeasti koulutetut äänestävät keskimäärin muita väestöryhmiä aktiivisemmin ja naiset miehiä aktiivisemmin
- Nuorten (18-24-v.) äänestysaktiivisuus hieman noussut eduskuntavaaleissa, mutta on hyvin matala kunta- ja aluevaaleissa

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

- Lainsäädännön, opetussuunnitelmien perusteiden ja tuntijaon suhteen tilanne on Suomessa varsin hyvä
- Haasteena kansallisen tason suuntaviivojen ja selkeiden tavoitteiden sekä resursoinnin ja koordinaation puute
- Opettajankoulutuksessa eroja demokratian ja ihmisoikeuksien opetuksessa, opettajien valmiudet ja kiinnostus vaihtelevaa
- Oppikirjat tarjoavat rajallisen keinovalikoiman osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa

Polarisoitunut keskustelukulttuuri

- Keskustelukulttuurin kärjistyminen ja vastakkainasettelun voimistuminen on globaali ilmiö; kasvussa myös Suomessa, joskin maltillista kansainvälisessä vertailussa
- Vaimentaa tiettyjä ryhmiä, vaikuttaa heikentävästi myös luottamukseen yhteiskunnallisia instituutioita, esim. oikeuslaitosta kohtaan
- Myös esim. luottamushenkilöt ja johtavat viranhaltijat kokevat julkisen keskustelu- ja päätöksentekokulttuurin haastavaksi
- Nuorten mediankäyttö poikkeaa vanhempien ikäpolvien tavoista käyttää mediaa ja muuttuu nopeasti uusien teknologioiden ja mahdollisuuksien myötä; some korostuu uutis- ja sisältöareenana verrattuna muihin ikäryhmiin

Alueellisen ja paikallisdemokratian muutokset

- Alueuudistuksella arvioitiin olevan merkittäviä vaikutuksia demokratiaan, asukkaiden vaikutusmahdollisuuksiin sekä poliittiseen toimintakulttuuriin ja -järjestelmään (HE 241/2020)
- PeV pitänyt (2014) tärkeänä, että uudistuksessa vahvistettaisiin edustuksellista demokratiaa ja turvattaisiin todelliset vaikutusmahdollisuudet asukkaille ja palvelujen käyttäjille
- Onko asukkaille selvää, mikä on kunnan ja hyvinvointialueen rooli päätöksenteossa?
- Kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamistavat ovat kehittyneet ja monimuotoistuneet; vaihtelua kuntien tarjoamissa osallistumiskeinojen valikoimassa sekä kuntalaisten osallistumisaktiivisuudessa ja uskossa osallistumisen vaikuttavuuteen
- Maaseutujen ja syrjäseutujen asukkaiden kokemus epäoikeudenmukaisuudesta, että he eivät voi vaikuttaa omaan elinympäristöönsä, ja että hyödyt ja haitat yhteiskunnassa jakautuvat epätasaisesti.

Kiitos!

Kysymyksiä keskusteltavaksi

- Vastaako esitetty tilannekuva omaa näkemystänne lasten ja nuorten osallisuuden tilasta Suomessa? Jos ei, miten tilannekuvaa pitäisi muuttaa?
- Ovatko alustavat tavoitelinjaukset lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi oikean suuntaisia? Jos eivät, miten muuttaisitte niitä?
- Millaisia konkreettisia ratkaisuja / toimenpiteitä suosittelette valtioneuvostolle lasten ja nuorten osallisuuden vahvistamiseksi?
- Muita kommentteja demokratiaohjelmaan liittyen?